

[२०२२] १ एस. सी. आर. १२९

महाराष्ट्र राज्य आणि अन्यवि.

भगवान आणि इतर

(दिवाणी अपील क्रमांक ७६८२-७६८४/२०२१)

जानेवारी १०, २०२२

[न्यायमूर्ती एम. आर. शाह आणि न्यायमूर्ती बी. व्ही. नागरत्ना,]

निवृत्तिवेतन:स्वायत्त संस्था (वाल्मी) च्या कर्मचाऱ्यांकडून निवृत्तिवेतन लाभांसाठी दावा-वाल्मी. ही एक स्वतंत्र स्वायत्त संस्था आहे आणि संस्था नोंदणी कायदांतर्गत नोंदणीकृत संस्था आहे-वाल्मी चे प्रशासन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन त्याच्या प्रशासकीय परिषदेच्या माध्यमातून आहे-वाल्मीचे स्वतःचे नियम आहेत, म्हणजे, वाल्मीआस्थापना नियम, १९८०, जे सेवेच्या शर्ती आणि त्याच्या कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध असलेल्या फायद्यांचे नियमन करतात-नियम, १९८० मध्ये प्रवास भत्ता, दैनंदिन भत्ता, वैद्यकीय भरपाई, घरभाडे भत्ता इत्यादींच्या फायद्यांची तरतूद आहे, तथापि, निवृत्तिवेतनाची तरतूद नाही-वाल्मी च्या प्रशासकीय परिषदेने देखील निवृत्तिवेतन नियम वगळता महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम स्वीकारले-अशा प्रकारे, वाल्मी ही त्यांच्या स्वतःच्या नियम आणि विनियमांद्वारे शासित एक स्वतंत्र स्वायत्त संस्था आहे आणि प्रशासन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन निवृत्तिवेतन:स्वायत्त संस्थांच्या कर्मचाऱ्यांकडून निवृत्तिवेतन लाभांसाठी दावा-स्वायत्त संस्थांचे कर्मचारी करू शकत नाहीत. हक्क म्हणून, सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच समान सेवा लाभ मिळण्याचा दावा-केवळ अशा स्वायत्त संस्थांनी सरकारी सेवा नियम आणि/किंवा प्रशासकीय परिषद स्वीकारली असेल, त्यामुळे सरकारचा प्रतिनिधी असू शकतो आणि/किंवा केवळ अशा संस्थेला राज्य/केंद्र सरकारद्वारे निधी दिला जातो, त्यामुळे अशा स्वायत्त संस्थांचे कर्मचारी, अधिकाराच्या दृष्टीने, राज्य/केंद्र सरकारच्या कर्मचाऱ्यांशी समानतेचा दावा

करू शकत नाहीत-हे अधिक विशेषतः, जेव्हा अशा स्वायत्त संस्थांचे कर्मचारी त्यांच्या स्वतःच्या सेवा नियम आणि सेवेच्या शर्तीनुसार-निवृत्तिवेतन-शासित असतात

प्रशासकीय कायदाःधोरणात्मक निर्णय-न्यायालयांच्या हस्तक्षेपाची व्याप्ती- निर्णय न्यायालयाने धोरणात्मक निर्णयात हस्तक्षेप करणे टाळले पाहिजे, ज्याचा व्यापक परिणाम होऊ शकतो आणि त्याचे आर्थिक परिणाम होऊ शकतात- कर्मचाऱ्यांना काही लाभ द्यायचे की नाही हे तज्ज्ञ मंडळावर सोडले पाहिजे आणि उपक्रम आणि न्यायालय हलक्यात हस्तक्षेप करू शकत नाही-काही लाभ मंजूर केल्याने प्रतिकूल आर्थिक परिणामांचा परिणाम होऊ शकतो

स्वायत्त संस्था-उच्च न्यायालयाने केलेली निरीक्षणे की वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना मिळणारे वेतन आणि भत्ते राज्याच्या एकत्रीकृत निधि मधून दिले जात आहेत आणि/किंवा वाल्मी ला सरकारकडून अनुदान मिळत आहे, त्यामुळे वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना राज्य सरकारपेक्षा वेगळे वागवण्याचे कोणतेही समर्थन नाही-पुढे, उच्च न्यायालयाने केलेली निरीक्षणे की वाल्मी कडे उपलब्ध असलेली आणि ई. पी. एफ. मध्ये जमा केलेली रक्कम कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्तिवेतन लाभांचे आर्थिक दायित्व पूर्ण करण्यासाठी पुरेशी आहे आणि म्हणूनच, राज्य सरकारने डब्ल्यू. ए. एल. एम. आय. च्या निवृत्त कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ देण्यास नकार देण्याचे कोणतेही समर्थन आणि/किंवा वाजवी आधार नाही-असे म्हटले जाते. वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्याचा विचार करता हे सर्व विसंगत मते आहेत-वाल्मी ला स्वतःचे प्रशासन स्वतःच्या आर्थिक स्रोतांमधून चालवावे लागते-वाल्मी ला राज्य आणि/किंवा केंद्र सरकारसारखा कोणताही कर लादण्याचे कोणतेही वित्तीय अधिकार नाहीत आणि वाल्मी ला राज्य सरकारने दिलेल्या अनुदानावर अवलंबून राहावे लागते-पुढे, केवळ वाल्मी कडे निधी असल्यामुळे, निवृत्तिवेतन लाभ वाढवण्याचा हा आधार असू शकत नाही-निवृत्तिवेतन लाभ देणे हा एक-वेळचा भरणा नाही-तो एक आवर्ती मासिक खर्च आहे आणि त्यात सतत निवृत्तिवेतन लाभांप्रती भविष्यातील दायित्व-म्हणूनच, केवळ

एका वेळी वाल्मी कडे काही निधी असू शकतो याचा अर्थ असा नाही की येणाऱ्या सर्व काळासाठी तो आपल्या सर्व कर्मचार्यांना निवृत्तिवेतन देण्याचा इतका भार सहन करू शकेल-कोणत्याही परिस्थितीत, आपल्या कर्मचार्यांना निवृत्तिवेतन लाभ द्यायचे की नाही याचा स्वतःचा धोरणात्मक निर्णय घेणे हे शेवटी राज्य सरकार आणि वाल्मी वर अवलंबून आहे-अशा धोरणात्मक निर्णयात आर्थिक परिणाम असलेल्या आणि/किंवा व्यापक प्रभाव असलेल्या न्यायपालिकेचा हस्तक्षेप अजिबात योग्य आणि न्याय्य नाही.

अपीलांना मंजूर करताना, न्यायालयाने

निर्णय १ . कायद्याच्या निश्चित स्थितीनुसार , न्यायालयाने धोरणात्मक निर्णयात हस्तक्षेप करणे टाळले पाहिजे, ज्याचा व्यापक परिणाम होऊ शकतो आणि त्याचे आर्थिक परिणाम होऊ शकतातकर्मचार्यांना काही लाभ द्यायचे की नाही हे तज्ज्ञ संस्था आणि उपक्रमांवर सोडले पाहिजे आणि न्यायालय यावर सहजपणे हस्तक्षेप करू शकत नाही.काही फायदे दिल्यास त्याचे प्रतिकूल आर्थिक परिणाम होऊ शकतात. [परिच्छेद १०.४] [१४५ -जी]

सचिव, वित्त विभाग आणि इतर विरुद्ध पश्चिम बंगाल नोंदणी सेवा संघटना आणि इतर, १९९३ (१) एस. सी. सी. १५३ : [१९९२] १ एस. सी. आर. ८९७ ; बिहार राज्य आणि इतर विरुद्ध बिहार माध्यमिक शिक्षक संघर्ष समिती, मुंगेर आणि इतर, (२०१९) १८ एस. सी. सी. ३०१: [२०१९] एस. सी. आर. ७३८ - संदर्भित

२. सदर प्रकरणात वाल्मी ही एक स्वायत्त संस्था असल्याने, सोसायटी नोंदणी कायदांतर्गत नोंदणीकृत असल्याने, वाल्मी चे कर्मचारी त्यांच्या स्वतःच्या सेवा नियम आणि अटीनुसार नियंत्रित केले जातात, जे विशेषतः कोणत्याही निवृत्तिवेतन लाभांसाठी प्रदान करत नाहीत; वाल्मी च्या प्रशासकीय परिषदेने निवृत्तिवेतन नियम

वगळता महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम स्वीकारले आहेत.त्यामुळे राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले निवृत्तिवेतन नियम न स्वीकारण्याचा जाणीवपूर्वक धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला आहे; अनुदानित संस्था, मंडळे, महामंडळे इत्यादींच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ न देण्यासाठी राज्य सरकारने २००५ साली असा धोरणात्मक निर्णय घेतला आहे.; आणि वाल्मी च्या तत्कालीन संचालकांचा मुदतवाढ देण्याचा प्रस्ताव वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना मिळणारे निवृत्तिवेतन लाभ राज्य सरकारने विशेषतः नाकारले आहेत.उपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थिती लक्षात घेता, स्वतंत्र स्वायत्त संस्था असलेल्या वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचे लाभ देण्याचे निर्देश उच्च न्यायालयाने राज्याला देणे योग्य नाही.[परिच्छेद १०.५] [१४५-एच; १४६-ए-सी]

३. वाल्मी. च्या कर्मचाऱ्यांना मिळणारे वेतन आणि भत्ते राज्याच्या एकत्रीकृत निधि दिले जात आहेत आणि/किंवा वाल्मी ला सरकारकडून अनुदान मिळत आहे, अशी उच्च न्यायालयाने केलेली निरीक्षणे, त्यांच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्याबाबतच्या सर्व बाबी विसंगत आहेतडब्ल्यू. ए. एल. एम. आय. ला स्वतःचे प्रशासन स्वतःच्या आर्थिक स्रोतांमधून चालवावे लागते.राज्य आणि/किंवा केंद्र सरकारसारखा कोणताही कर लादण्याचे वाल्मी ला कोणतेही वित्तीय अधिकार नाहीत आणि वाल्मी ला राज्य सरकारने दिलेल्या अनुदानावर अवलंबून राहावे लागते [परिच्छेद १०.६] [१४६-D-E]

४ . वाल्मी कडे उपलब्ध असलेली रक्कम आणि कर्मचाऱ्यांच्या योगदानासाठी ई. पी. एफ. कडे जमा केलेली रक्कम कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्तिवेतनविषयक लाभांचे आर्थिक दायित्व पूर्ण करण्यासाठी पुरेशी आहे आणि म्हणूनच, वाल्मी च्या निवृत्त कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ देण्यास राज्य सरकारने नकार देण्याचे कोणतेही समर्थन आणि/किंवा वाजवी आधार नाही, केवळ वाल्मी कडे निधी आहे म्हणून निवृत्तिवेतनविषयक लाभ वाढवण्यासाठी हा आधार असू शकत नाही. निवृत्तिवेतन

लाभ देणे हा एकावेळी देणे असे नाही. निवृत्तीवेतन लाभ देणे हा एक आवर्ती मासिक खर्च आहे आणि निवृत्तीवेतन लाभांसाठी भविष्यात सातत्यपूर्ण दायित्व असते. म्हणूनच, केवळ एका वेळी वाल्मी कडे काही निधी असू शकतो याचा अर्थ असा नाही की येणाऱ्या सर्व काळासाठी तो आपल्या सर्व कर्मचार्यांना निवृत्तीवेतन देण्याचा इतका भार सहन करू शकेल. [परिच्छेद १०.७] [१४६-ई-एच]

पंजाब राज्य सहकारी दूध उत्पादक महासंघ लिमिटेड आणि अन्न. वि. बलबीर कुमार वालिया आणि इतर. (२०२१) ८ एससीसी ७८४; टी. एम. संपत आणि ओआरएस विसचिव, जलसंपत्ति मंत्रालय आणि इतर (२०१५) ५ एस. सी. सी ३३३: [२०१५] १ एस. सी. आर. ७४८ -वर भिस्त ठेवली आहे. केरळ राज्य आणि ए. एन. आर. वि. नवीना प्रभू आणि ओआरएस. (२००९) ३ एससीसी ६४९ [२००९] २ एस. सी. आर. ९५८; पुरुषोत्तम लाल आणि इतर. वि. भारत सरकार आणि ए. एन. आर. (१९७३) १ एस. सी. सी ६५१; हरियाणा राज्य लघु सिंचन ट्यूबवेल महामंडळ आणि अन्य. वि. जी. एस. उप्पल आणि इतर. (२००८) ७ एस. सी. सी ३७५ [२००८] ६ एस. सी. आर. ६६२ -

संदर्भितनमूद करण्यात आलेले न्यायनिर्णय

[२००९] २ एस. सी. आर. ९५८	संदर्भित	परिच्छेद ४.५
[१९९२] १ एससीआर ८९७	संदर्भित	परिच्छेद ५.३
[२०१९] एस. सी. आर. ७३८	संदर्भित	परिच्छेद ५.३
(१९७३) १ एस. सी. सी ६५१	संदर्भित	परिच्छेद ५.३
[२००८] ६ एससीआर ६६२	संदर्भित	परिच्छेद ५.३
[२०१५] १ एस. सी. आर. ७४८	त्यावर अवलंबून	परिच्छेद १०. २

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र दिवाणी अपील क्रमांक ७६८२-७६८४ / २०२१

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या औरंगाबाद येथील खंडपीठाने रिट याचिक क्रमांक ७४८/२०१४ दिनांक २०/७ /२०१८ रोजी आणि पुनरावलोकन (सी) अर्ज क्रमांक १४८ आणि १९१/२०१९ दिनांक ५/९/२०१९ च्या आदेशातून आणि रिट याचिका क्रमांक ७४८/२०१४ दिलेला निकाल आणि आदेशानुसार,

सोबत.

दिवाणी अपील क्रमांक ७६८५-७६८७ आणि ७६८८-७६९०/२०२१

तुषार मेहता, एस. जी., सचिन पाटील, राहुल चिटनीस, आदित्य ए. पांडे, जिओ जोसेफ, श्वेता शेपाल, विधिज्ञ अपिलदारासाठी

जे .एन. सिंग, सौरभ मिश्रा, साधना सिंग, यशोदीप देशमुख, विधीज्ञ जाबदार साठी

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय न्यायमूर्ती एम. आर. शाह, यांनी दिला.

१ . रिट याचिका क्रमांक .७४८/२०१४ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाने दिनांक २० .०७ .२०१८ रोजी दिलेल्या विवादित एकत्रित निकाल आणि आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटणे आणि इतर संबंधित रिट याचिका ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाने या रिट

याचिकांना परवानगी दिली आहे आणि महाराष्ट्र राज्याच्या जल आणि जमीन कर्मचारी व्यवस्थापन संस्थेच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचा लाभ देण्याचे निर्देश राज्य सरकारला दिले आहेत आणि इतरांनी सध्याच्या अपीलांना प्राधान्य दिले आहे.राज्याने फेरविचार अर्ज दाखल जे फेटाळले गेले

२ . जल आणि जमीन कर्मचारी व्यवस्थापन संस्था (यापुढे 'वाल्मी ' म्हणून संदर्भित) ही संस्था नोंदणी कायदा, १८६० अंतर्गत नोंदणीकृत एक संस्था आहे, जिचे स्वतःचे संस्थापन समयलेख आहे. वाल्मी चे प्रशासन त्याच्या प्रशासकीय परिषदेद्वारे केले जात आहे.डब्ल्यू. ए. एल. एम. आय. ही एक स्वायत्त संस्था आहे जी तिच्या स्वतःच्या नियम आणि कायद्यांद्वारे शासित आहे.१९८० साली जागतिक बँकेच्या सिंचन विभागाच्या प्रकल्पांतर्गत वाल्मी अस्तित्वात आली.संस्थेचा निधी आणि मालमत्ता आणि त्यांचे संपूर्ण कर्मचारी व्यवस्थापन प्रशासकीय मंडळात निहित असते.ज्या मुख्य उद्दिष्टांसाठी सोसायटीची स्थापना करण्यात आली आहे ती खालीलप्रमाणे आहेत:-

(अ) विज्ञानाच्या सर्व शाखांमध्ये, सैद्धांतिक आणि उपयोजित अशा दोन्हीमध्ये आणि विशेषतः सिंचन आणि शेतीसाठी जल कर्मचारी व्यवस्थापन आणि भूविकासामध्ये सूचना आणि प्रशिक्षण देण्यासाठी विज्ञानाच्या प्रगतीला आणि वैज्ञानिक ज्ञानाच्या संपादनाला चालना देण्याच्या दृष्टीने.

(ब) सिंचन आणि शेतीसाठी जल कर्मचारी व्यवस्थापन आणि भूविकासामध्ये सूचना आणि प्रशिक्षण देण्यासाठी आणि संशोधन करण्यासाठी संस्था स्थापन करणे.

(क) सिंचन आणि शेतीसाठी जल कर्मचारी व्यवस्थापन आणि भूविकासातील शिक्षण आणि प्रशिक्षणासाठी अभ्यासक्रम विहित करणे आणि परीक्षा आयोजित करणे आणि प्रमाणपत्रे, पदविका इत्यादी प्रदान करणे

(ड) भारतातील आणि परदेशातील विद्यापीठे आणि इतर योग्य शैक्षणिक संस्थांशी उक्त संस्थेची संलग्नता घेणे आणि उक्त संस्थेत आयोजित केलेल्या उक्त अभ्यासक्रमांना आणि संस्थेने घेतलेल्या उक्त परीक्षांना आणि संस्थेने मंजूर केलेल्या पदविका, प्रमाणपत्रे इत्यादींना मान्यता मिळवणे.

(ड) सिंचन आणि शेतीसाठी जल कर्मचारी व्यवस्थापन आणि भूविकासात सरकारी स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि इतर संस्थांना सल्लामसलत सेवा प्रदान करणे.

(च) जल कर्मचारी व्यवस्थापन आणि भूविकासाच्या विविध पैलूंमध्ये संशोधन आणि प्रयोग करणे आणि संशोधन आणि विकासासाठी इतर तत्सम संस्थांशी सहकार्य करणे.

(छ) सिंचन आणि कृषी क्षेत्रातील व्यक्तींसाठी जल कर्मचारीवर्ग व्यवस्थापन आणि भूविकासाच्या विशेष प्रशिक्षणासाठी त्या संस्थेच्या कर्मचाऱ्यांसह देशात आणि परदेशात पाठवणे आणि अशा प्रशिक्षणाचा खर्च उचलणे आणि भरणे.

(ह) संस्थेच्या उद्दिष्टांच्या प्रचारासाठी वांछनीय मानली जाणारी कोणतीही मासिके, नियतकालिके, वृत्तपत्रे, पुस्तके, पत्रके किंवा भित्तीपत्रे सुरू करणे, चालवणे, छापणे, प्रकाशित करणे आणि प्रदर्शित करणे.

(i) संस्थेच्या निधीमध्ये गुंतवणूक करणे आणि व्यवहार करणे.

(ज) संस्था आणि संस्थेच्या कामकाजासाठी नियम आणि उपनियमेची निर्मिती करणे आणि वेळोवेळी त्यात भर घालणे, त्यात सुधारणा करणे, त्यात बदल करणे किंवा ते रद्द करणे.

(ट) अशा व्यक्ती किंवा संस्थांना, मग ती रोख असो किंवा इतर कोणत्याही मालमत्तेची, जी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे सोसायटीच्या

कोणत्याही उद्देशासाठी अनुकूल आहेत, किंवा विशेषतः, सोसायटीची स्थापना करणाऱ्या किंवा मदत करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला किंवा महामंडळांना मोबदला देण्यासाठी, देण्या द्या.(एल) अशा व्यक्तीशी संबंध असलेल्या माजी कर्मचाऱ्यांच्या किंवा व्यक्तींच्या कर्मचाऱ्यांच्या फायद्यासाठी आणि विशेषतः संस्थांच्या मैत्रीपूर्ण किंवा इतर फायद्यांसाठी संघटना, संस्था , निधी, विश्वस्त मंडळे स्थापन करणे आणि त्यांना सहाय्य करणे आणि निवृत्तिवेतन भत्ते, अनुदान देणे, एकतर वार्षिक देयकाद्वारे किंवा एकरकमी रकमेद्वारे आणि अशा व्यक्तींना भविष्य निर्वाह निधी तयार करण्यासाठी आणि त्यात योगदान देण्यासाठी आणि अशा व्यक्तींसाठी किंवा त्यांच्या फायद्यासाठी विम्यासाठी देयके देणे.

(एम) सामान्यतः वरील उद्दिष्टे किंवा त्यापैकी कोणतीही साध्य करण्यासाठी आनुषंगिक किंवा वाहक किंवा आवश्यक असलेली इतर सर्व कृत्ये, बाबी आणि गोष्टी करणे आणि त्यांची अंमलबजावणी करणे."

2.1) प्रशासकीय परिषदे ने आपल्या बैठकीत वाल्मी स्थापना नियम, १९८० तयार केले, ज्याने सेवा प्रदान केलीत्याच्या कर्मचाऱ्यांना दिल्या जाणाऱ्या काही भत्त्यांसह अटी.या नियमांमध्ये अशी तरतूद करण्यात आली होती की महाराष्ट्र सरकारने आपल्या कर्मचाऱ्यांसाठी तयार केलेले सेवा नियम (वेळोवेळी सुधारित/सुधारित केले जाऊ शकतात) संस्थेच्या कर्मचाऱ्यांना लागू होतील, जोपर्यंत ते संस्थेने बनवलेल्या किंवा

बनवलेल्या नियमांच्या विरोधात नसतील.निवृत्तिवेतन, भविष्य निर्वाह निधी आणि ग्रॅज्युटीसाठीचे सरकारी नियम मात्र लागू होणार नाहीत, अशी विशेष तरतूद करण्यात आली आहे.प्रशासकीय परिषद दिनांक ३१/०१/१९९५ वर झालेल्या ४१ व्या बैठकीत पुनरुच्चार केला की, सरकारी परिषद ने निवृत्तिवेतन, भविष्य निर्वाह निधी आणि उपदानाचे नियम वगळता महाराष्ट्र सरकारचे स्थापना/सेवा नियम वाल्मी ला लागू केले आहेत.वाल्मी ने तयार केलेले योगदानात्मक भविष्य निर्वाह निधी नियम लागू करण्यात आल्याचेही नमूद करण्यात आले.अनुदान-सहाय्य संस्था/महामंडळ इत्यादींच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ मंजूर करण्यावर दिनांक ३०/०१/१९९७ रोजी झालेल्या कॅबिनेट मंत्र्यांच्या बैठकीत चर्चा झाली. अनुदान, महामंडळ इत्यादी प्राप्त करणाऱ्या संस्थेत काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ देऊ नये, या प्रस्तावाला मंत्रिमंडळाने योग्य विचारविनिमयानंतर मंजुरी दिली.

2.2) परंतु त्यानंतर, वाल्मी च्या प्रशासकीय परिषदेने आपल्या ४४ व्या बैठकीत वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्यासाठी सरकारला प्रस्ताव पाठवण्याचा निर्णय घेतला. वाल्मी च्या तत्कालीन महासंचालकांनी सिंचन विभागाच्या सचिवांना दिनांक १२/१०/२०१० जारी केला आणि वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्यासाठी सकारात्मक मत दिले. परंतु महाराष्ट्र सरकारने आपल्या वित्त विभागाच्या माध्यमातून ३१/१०/२००५ दिनांकित ठराव जारी केला आणि राज्य सरकारी सेवेत 'दिनांक ०१/११/२००५ वर किंवा त्यानंतर भरती झालेल्या सरकारी कर्मचाऱ्यांसाठी

एक नवीन योगदानात्मक निवृत्तिवेतन योजना सुरू केली. दिनांक ८/११/२००५ रोजी, राज्य सरकारने आपल्या वित्त विभागाच्या माध्यमातून आणखी एक ठराव जारी केला आणि असा ठराव केला की अनुदानित संस्था, मंडळे, महामंडळे इत्यादींमध्ये काम करणारे कर्मचारी निवृत्तिवेतन लाभ देण्यास पात्र नाहीत आणि निवृत्तिवेतन नियम त्यांना लागू केले जाणार नाहीत

2.3) पुन्हा, वाल्मी च्या महासंचालकांनी सिंचन विभागाच्या सचिवांना दिनांक ०६/०२/२००८ एक संप्रेषण जारी केले आणि वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्याची प्रार्थना केली. दिनांक १२/०७/२०१२ च्या तारखेनुसार, राज्य सरकारच्या वित्त विभागाने पुन्हा एकदा सांगितले की, वाल्मी चे कर्मचारी निवृत्तिवेतन लाभांसाठी पात्र नाहीत आणि योगदानात्मक भविष्य निर्वाह निधी त्यांना लागू होणार नाही

2.4) त्यामुळे वाल्मी च्या काही कर्मचाऱ्यांनी मुंबई उच्च न्यायालय, औरंगाबाद खंडपीठासमोर रिट याचिका क्रमांक १५०७/२०१२ दाखल केली. उच्च न्यायालयाने राज्याला दिनांक ०६/०२/२००८ च्या प्रस्तावावर सहा महिन्यांच्या कालावधीत निर्णय घेण्याचे निर्देश दिले. वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्याची विनंती फेटाळण्यात आल्याची माहिती राज्य सरकारने दिनांक ०५/०३/२०१३ च्या माध्यमातून दिली आहे.

2.5) वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचा प्रस्ताव/विनंती फेटाळत, दिनांक ०५/०३/२०१३ च्या पत्रव्यवहारामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्याने, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांनी/माजी कर्मचाऱ्यांनी उच्च न्यायालयासमोर सध्याच्या रिट याचिकांना प्राधान्य दिले आणि राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना, तसेच वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध असलेले निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचे निर्देश राज्य सरकारला द्यावेत, अशी विनंती केली.

2.6) आक्षेपार्ह एकत्रित निर्णय आणि आदेशाद्वारे, उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांना मंजूर केली आणि वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्यास नकार देणाऱ्या राज्य सरकारच्या दिनांकित ०५/०३/२०१३ ची माहिती रद्द केली आहे आणि परिणामी वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचे निर्देश दिले आहेत, ज्याची थकबाकी डब्ल्यू. ई. एफ.रिट याचिका मंजूर करताना, उच्च न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आहे की वाल्मि मी कडे उपलब्ध असलेली आणि ई. पी. एफ. कडे कर्मचाऱ्यांच्या योगदानासाठी जमा केलेली रक्कम कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्तीवेतन लाभांचे आर्थिक दायित्व पूर्ण करण्यासाठी पुरेशी आहे आणि राज्य सरकारने वाल्मी च्या निवृत्त कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचा लाभ देण्यास नकार देण्यास कोणताही वाजवी आधार दिसत नाही. उच्च न्यायालयाने असेही निरीक्षण नोंदवले आहे की, वाल्मी संस्था मूलतः शैक्षणिक आणि संशोधन उपक्रम राबवते आणि राज्य सरकारकडून १०० टक्के नुदान प्राप्त करते, त्यामुळे कर्मचाऱ्यांच्या सेवेच्या शर्ती महाराष्ट्र नागरी सेवा

नियमांद्वारे नियंत्रित केल्या जातात आणि कर्मचाऱ्यांना वेळोवेळी सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच वेतन, वेतनमान पुनरावलोकनाचे लाभ दिले जातात.राज्य सरकारच्या एकत्रीकृत निधि कर्मचाऱ्यांना पैसे दिले जात आहेत आणि त्यामुळे वाल्मीच्या कर्मचाऱ्यांना राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांपेक्षा वेगळ्या पद्धतीने वागवण्याचे कोणतेही समर्थन नाही.असे निरीक्षण नोंदवत, उच्च न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आहे आणि असे म्हटले आहे की वाल्मीच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ नाकारणे हे भेदभावपूर्ण आणि भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १४ अंतर्गत हमी दिलेल्या समानतेच्या तत्त्वाचे उल्लंघन करणारे ठरेल.

2.7) उच्च न्यायालयाने राज्याला वाल्मीच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचा लाभ देण्याचे निर्देश देणाऱ्या एकत्रित निर्णयामुळे आणि आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्याने महाराष्ट्र राज्याने सिंचन विभाग आणि वित्त विभागाच्या सचिवांच्या माध्यमातून सध्याच्या याचिकां दाखल केल्या आहेत

३ . सचिन पाटील यांच्या मदतीने महान्यायाभिकर्ता जनरल तुषार मेहता हे अपीलकर्त्यांच्या वतीने हजर झाले आहेत आणि मूळ रिट याचिकाकर्त्यांच्या वतीने जे. एन. सिंग हे विद्वान वकील हजर झाले आहेत.

४ . महाराष्ट्र राज्याच्या वतीने हजर असलेले विद्वान महान्यायाभिकर्ता तुषार मेहता यांनी जोरदारपणे सांगितले की, या प्रकरणाची तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, उच्च न्यायालयाने राज्य सरकारने वाल्मीच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचा लाभ न

देण्याचा घेतलेला जाणीवपूर्वक घेतलेला निर्णय रद्द करण्यात आणि रद्द करण्यात गंभीर चूक केली आहे. उच्च न्यायालय हे मुल्यांकन करण्यात अपयशी ठरले आहे की वाल्मी ही एक स्वायत्त संस्था आहे आणि संस्था नोंदणी कायदा, १८६० च्या तरतुदीनुसार नोंदणीकृत संस्था आहे आणि तिच्या स्वतःच्या नियम आणि नियमांद्वारे शासित एक स्वतंत्र संस्था आहे. त्यामुळे वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या बरोबरीने ठेवता येणार नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला.

४ . १ पुढे असे सादर करण्यात आले की, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना लागू असलेल्या सेवा नियमांनुसार निवृत्तीवेतन/निवृत्तीवेतन लाभांसाठी कोणतीही तरतूद नाही नियमांनुसार आणि सरकार परिषदेने घेतलेल्या निर्णयानुसार, राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले केवळ उपदानाचे नियम लागू केले जातात, असे सादर करण्यात आले.

४ .२ राज्य सरकारच्या वतीने हजर असलेले विद्वान महान्यायाभिकर्ता श्री. मेहता यांनी पुढे सादर केले की, जेव्हा राज्य सरकारने योग्य विचारविनिमयानंतर जाणीवपूर्वक निर्णय घेतला असेल, तेव्हा तो एक धोरणात्मक निर्णय मानला जाऊ शकतो आणि असा निर्णय घेण्यात आला की राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले निवृत्तीवेतन नियम वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना लागू केले जाणार नाहीत आणि त्यामुळे त्यांना निवृत्तीवेतन लाभ मिळण्याचा हक्क नाही, त्यामुळे उच्च न्यायालयाने

भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून अशा धोरणात्मक निर्णयात हस्तक्षेप करायला नको होता.

४.३ श्री मेहता, विद्वान महान्यायाभिकर्ता यांनी पुढे सादर केले आहे की वाल्मी ही एक स्वतंत्र स्वायत्त संस्था आहे, सोसायटी नोंदणी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत एक संस्था आणि प्रशासन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन त्याच्या सरकार परिषदेच्या ताब्यात असते. वाल्मी चे कर्मचारी त्यांच्या स्वतःच्या सेवा नियमांद्वारे नियंत्रित केले जातात, जे विशेषतः त्यांच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्यास मनाई करतात आणि केवळ ग्रॅज्युटी नियम लागू केले जातात आणि त्यामुळे वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या बरोबरीने ठेवले जाऊ शकत नाही, असे सादर करण्यात आले.

४.४ असे सादर केले जाते की, अन्यथा देखील, स्वायत्त संस्था असलेल्या वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देणे आणि/किंवा वाढवणे हा एक धोरणात्मक निर्णय आहे, ज्यामध्ये भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अंतर्गत अधिकारांचा वापर करताना उच्च न्यायालयाने हस्तक्षेप करणे आवश्यक नव्हते. भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अंतर्गत अधिकारांचा वापर करताना अशा धोरणात्मक निर्णयात हस्तक्षेप करण्यास परवानगी दिली जाणार नाही, असे सादर केले जाते. टी. एम. संपत आणि इतर वि. सचिव, जलसंपत्ति आणि इतर मंत्रालय, (२०१५) ५ एस. सी. सी ३३३ प्रकरणात या न्यायालयाच्या निर्णयावर मोठ्या प्रमाणात भिस्त ठेवण्यात आले होते.. हे सादर करण्यात आले की वरील प्रकरण राष्ट्रीय जल विकास संस्थेच्या (एन. डब्ल्यू.

डी. ए.) कर्मचाऱ्यांशी संबंधित आहे, ज्याची एक संस्था म्हणूनही स्थापना करण्यात आली होती आणि जी एक स्वायत्त संस्था होती. एन. डब्ल्यू. डी. ए. च्या कर्मचाऱ्यांनी केंद्र सरकारच्या कर्मचाऱ्यांच्या बरोबरीने निवृत्तीवेतन लाभांचा दावा केला. या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आणि असे म्हटले की समानतेचे तत्त्व वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना लागू होणार नाही कारण वाल्मी ला केवळ केंद्र सरकारने निधी मंजूर केला आहे या आधारावर भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १२ अंतर्गत राज्याचे साधन म्हणून मानले जाऊ शकत नाही. जेव्हा राज्याकडून दोन समान स्थित व्यक्तींमध्ये भेदभाव केला जातो तेव्हा समानतेचा दावा केला जाऊ शकतो, असे सादर करण्यात आले होते. पुढे असे निरीक्षण पुढे नोंदवण्यात आले की, ज्या प्रकरणांमध्ये भेदभाव दाखविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे अशा प्रकरणांमध्ये राज्यघटनेच्या कलम १२ अंतर्गत राज्य म्हणून कार्यरत असलेल्या दोन भिन्न प्राधिकरणांच्या कृतींमध्ये भेदभाव केला जाऊ शकत नाही.

४ . ५ केरळ आणि अन्न. विरुद्ध नवीना प्रभू आणि इतर, (२००९) ३ एस. सी. सी ६४९ या न्यायालयाच्या निर्णयावर भिस्त ठेवली. महान्यायाभिकर्ता श्री. मेहता यांनी सादर केले होते की आर्थिक बाबींमध्ये न्यायालय आर्थिक परिणाम असलेले निर्देश जारी करण्यापासून दूर राहिल सर्वसाधारणपणे सरकारच्या धोरणात्मक निर्णयात न्यायालय हस्तक्षेप करणार नाही, असे सादर करण्यात आले होते.

4.6) सध्याच्या प्रकरणात, उच्च न्यायालयाने वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याबाबत होणाऱ्या आर्थिक परिणामांचा अजिबात विचार केला नाही, असे आवाहन करण्यात आले. असे सादर केले जाते की उच्च न्यायालयाने अतिरिक्त बाबींवर अजिबात विचार केला नाही आणि त्याचे मुल्यांकन केले नाही. वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचे लाभ दिल्यास वित्तीय भार वारंवार येईल.

4.7) भारताचे विद्वान महान्यायाभिकर्ता तुषार मेहता यांनी सादर केले होते की, या न्यायालयाने अनेक निर्णयांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे, निवृत्तीवेतन इत्यादींसारख्या विशिष्ट सेवेचा लाभ द्यायचा की नाही हे नियोक्त्यावर सोडले पाहिजे कारण त्याचा आर्थिक परिणाम होईल. सचिव, वित्त विभाग आणि इतर विरुद्ध पश्चिम बंगाल नोंदणी सेवा संघटना आणि इतर, १९९३ पुरवणी (१) एस. सी. सी. १५३ ; बिहार राज्य आणि इतर विरुद्ध बिहार माध्यमिक शिक्षक संघर्ष समिती, मुंगेर आणि इतर, (२०१९) १८ एस. सी. सी. ३०१ ; आणि पंजाब राज्य सहकारी दूध उत्पादक महासंघ मर्यादित आणि आणखी एक विरुद्ध बलबीर कुमार वालिया आणि इतर, (२०२१) ८ एस. सी. सी. ७८४ प्रकरणांमध्ये या न्यायालयाच्या निर्णयांवर भिस्त ठेवण्यात आले होती

4.8) अशा प्रकारे, वरील निर्णय सादर करून आणि वरील निर्णयांवर अवलंबून राहून, सध्याचे अपील मंजूर करण्याची विनंती करण्यात आली.

५ . प्रतिवादींच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकिलांनी-मूळ रिट याचिकाकर्त्यांनी सध्याच्या अपीलांना तीव्र विरोध करताना सांगितले की या प्रकरणातील तथ्ये आणि

परिस्थितीत, उच्च न्यायालयांनी, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचे कोणतेही वैध समर्थन नसल्याचे समाधान झाल्यानंतर, राज्याला वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचे योग्य निर्देश दिले आहेत.

5.1) वाल्मी ला त्याच्या स्थापनेपासूनच सिंचन विभागाकडून निधी दिला जात आहे आणि वाल्मी ला सरकारकडून अनुदान मिळते, असे सादर करण्यात आले.प्रशिक्षण/शिक्षण देणे हा वाल्मी चा उद्देश आणि उद्देश आहे, असे सादर करण्यात आले.शिवाय, कर्मचारीवर्ग वाटपही राज्याच्या सिंचन विभागाने केले होते.पुढे असे सादर करण्यात आले की, वाल्मी ला देण्यात आलेली पदेही सिंचन विभागासाठी उपलब्ध आणि मंजूर केलेल्या ४५,२९७ पदांमध्ये समाविष्ट आहेत.वाल्मी साठीची पदे ही महाराष्ट्र सरकारच्या जलसंपत्ति विभागाच्या स्थापनेसाठीची पदे आहेत आणि अशा प्रकारे, वाल्मी हा सर्व कारणांसाठी जलसंपत्ति विभागाच्या स्थापनेचा एक भाग असल्याचे म्हटले जाऊ शकते आणि म्हणूनच, वाल्मी च्या कर्मचार्यांना वेगळ्या पद्धतीने वागवले जाऊ शकत नाही आणि निवृत्तीवेतन लाभ देण्याच्या बाबतीत त्यांना विभेदकारी वागणूक दिली जाऊ शकत नाही.वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ नाकारणे हे स्पष्टपणे भेदभाव करणारे आणि भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १४ चे उल्लंघन करणारे आहे, असे उच्च न्यायालयाने योग्य निरीक्षण नोंदवले आहे, अशी विनंती करण्यात आली.

५.२ पुढे असे सादर करण्यात आले की, उच्च न्यायालयाने योग्यरित्या असे निरीक्षण

नोंदवले आहे की, निवृत्तीवेतन लाभांचे वित्तीय भार भरून काढण्यासाठी वाल्मी कडे पुरेसा निधी असल्याने, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ नाकारण्याचे कोणतेही समर्थन नाही, विशेषतः, जेव्हा वाल्मी ही अनुदान-सहाय्य संस्था आहे आणि तिला राज्य सरकारकडून पूर्णपणे निधी दिला जातो. वाल्मी ला राज्य सरकारकडून १०० % अनुदान मिळते या वस्तुस्थितीव्यतिरिक्त, त्याच्या कर्मचाऱ्यांच्या सेवेच्या शर्ती महाराष्ट्र नागरी सेवा नियमांद्वारे नियंत्रित केल्या जातात आणि वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांनाही वेळोवेळी राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच वेतन, वेतनमानात सुधारणा, कालबद्ध वेतनमान निश्चित करणे आणि अगदी कर्मचाऱ्यांनाही राज्य सरकारच्या एकत्रीकृत निधि पैसे दिले जात आहेत आणि म्हणूनच, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचे लाभ नाकारून राज्य सरकारने वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना विभेदकारी वागणूक देण्याचे कोणतेही समर्थन नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला.

5.3) वरील निवेदने सादर करणे आणि पुरुषोत्तम लाल आणि इतरांच्या प्रकरणांमध्ये या न्यायालयाचे. विरुद्ध भारत सरकार आणि ए. एन. आर., (१९७३) १ एस. सी. सी. ६५१ आणि हरियाणा राज्य लघु सिंचन ट्यूबवेल कॉर्पोरेशन आणि इतर. वि. जी. एस. उप्पल आणि ओ. आर. एस., (२००८) ७ एस. सी. सी. ३७५ निर्णयांवर अवलंबून राहून, सध्याचे अपील फेटाळण्याची विनंती करण्यात आली होती.

६ . अशा प्रकारे आम्ही संबंधित पक्षांचे विद्वान वकील दीर्घकाळ ऐकले आहेत.

७ . वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच निवृत्तीवेतन लाभ मिळण्याचा हक्क आहे का?' हा या न्यायालयाच्या विचारार्थ विचारण्यात आलेला छोटा प्रश्न आहे"८ . वादग्रस्त सामान्य निर्णय आणि आदेशाद्वारे, उच्च न्यायालयाने राज्याला वाल्म्या मी कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीचा लाभ प्रामुख्याने खालील कारणांवर देण्याचे निर्देश दिले आहेत:

(१) वाल्मीमी प्राथमिक कार्ये शैक्षणिक आहेत, महाराष्ट्र राज्यातील अभियंते आणि शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण देणे आणि महाराष्ट्र सरकारच्या जलसंपत्ति विभागाला सिंचन व्यवस्थापनासंदर्भात तज्ञ सल्ला देणे हा या संस्थेच्या स्थापनेचा उद्देश आहे; (२) संस्थेला १९९३ पासून सरकारकडून १०० % अनुदान मिळते

(३) आस्थापनेमध्ये निर्माण केलेल्या पदांची गणना जलसंपत्ति मंजूर पदांमध्ये केली जाते.

विभाग; कर्मचारी व्यवस्थापन आणि प्रशासनाच्या बाबतीत नियंत्रण उच्च दर्जाच्या अधिकाऱ्यांकडे असते, म्हणजे सरकारी विभागाचे सचिव;

(४) अनुशासनात्मक बाबींशी संबंधित सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले नियम तसेच वैद्यकीय भत्ता, सुट्टीचा प्रवास भत्ता यासारखे भत्ते

मागे घेणे, सुट्टी देण्याशी संबंधित नियम तसेच अनुशासनात्मक बाबींशी संबंधित नियम सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच एकसारखे आहेत.

(५) महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू होतात

(६) सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना कालबद्ध पदोन्नतीच्या प्रमाणाचा लाभ देण्यात आला आहे

(७) वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांनाही सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू करण्यात आलेल्या वेतनमान लाभ मिळाला आहे;

(८) सर्व व्यवहार्य हेतूसाठी, वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच वागणूक दिली जाते; वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना देय असलेले वेतन आणि भत्ते राज्याच्या एकत्रीकृत निधि दिले जात आहेत; आणि

(९) वाल्मी कडे उपलब्ध असलेली आणि ई. पी. एफ. कडे कर्मचाऱ्यांच्या योगदानासाठी जमा केलेली रक्कम कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्तीवेतन लाभांचे आर्थिक दायित्व पूर्ण करण्यासाठी पुरेशी आहे

८.१) वाल्मी च्या निवृत्त कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचा लाभ देण्यास राज्याने नकार देण्यास कोणताही वाजवी आधार असल्याचे दिसत नाही, असे निरीक्षण उच्च न्यायालयाने शेवटी नोंदवले आहे

९ . संबंधित पक्षांच्या वकिलांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर, आम्हाला असे वाटते की वरीलपैकी कोणतीही कारणे वाल्मी च्या कर्मचार्यांना निवृत्तीवेतन लाभ वाढविण्याचे समर्थन करत नाहीत.

९ . १ वाल्मी ही एक स्वतंत्र स्वायत्त संस्था आणि संस्था नोंदणी कायदा, १८६० अंतर्गत नोंदणीकृत संस्था आहे. वाल्मी चे प्रशासन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन त्याच्या प्रशासकीय परिषदेच्या माध्यमातून केले जाते. ते वाल्मी चे स्वतःचे नियम आहेत, म्हणजे वाल्मी स्थापना नियम, १९६० , वाल्मी च्या कर्मचार्यांना सेवेच्या शर्ती आणि उपलब्ध लाभ नियंत्रित करतात. वाल्मी स्थापना नियम, १९६० मध्ये प्रवास भत्ता, दैनंदिन भत्ता, वैद्यकीय भरपाई, घरभाडे भत्ता इत्यादींच्या लाभांची तरतूद आहे परंतु निवृत्तीवेतन भविष्य निर्वाह निधीची तरतूद नाही.त्यानंतर वाल्मी च्या प्रशासकीय परिषदेने निवृत्तीवेतन नियम वगळता महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम स्वीकारले आहेतअशा प्रकारे, वरील गोष्टींवरून हे दिसून येते की वाल्मी ही एक स्वतंत्र स्वायत्त संस्था आहे जी त्यांच्या स्वतःच्या नियम आणि नियमांद्वारे शासित आहे आणि वाल्मी चे प्रशासन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन त्याच्या प्रशासकीय परिषदेद्वारे चालवले जात आहे.राज्यदेखील वाल्मी च्या कर्मचार्यांचे शिस्तपालन प्राधिकरण नाही. शासन परिपत्रक दिनांक १७ .०३ .२००६ मध्ये असे म्हटले आहे की वाल्मी मध्ये १७० पदे तात्पुरत्या आस्थापनेवर तयार केली जातात.तथापि, हे खरे असू शकते की वाल्मी मध्ये तयार केलेली पदे जलसंपत्ति विभागातील एकूण मंजूर पदांच्या संख्येत समाविष्ट

आहेतथापि, या शासन परिपत्रका मध्ये विशेषतः असे दिसून आले आहे की वाल्मी ही सरकारची स्वायत्त संस्था आहे आणि निश्चित तात्पुरत्या आस्थापनांवर २१४ पदे आणि रूपांतरित तात्पुरत्या आस्थापनांवर १६८ पदे मंजूर करण्यात आली आहेतत्यात पुढे अशी तरतूद आहे की रूपांतरित तात्पुरत्या आस्थापनेतील पदे व्यक्तीनिहाय असल्याने, जर ती व्यक्ती निवृत्त झाली किंवा राजीनामा दिला किंवा इतर कोणत्याही प्रकारे रिक्त झाली तर पदे आपोआप रद्द केली जातीलत्यात पुढे अशी तरतूद आहे की वाल्मी ही एक स्वायत्त संस्था आहे, तिच्या कर्मचारीवर्ग कुठेही बदली केली जाऊ शकत नाही

९ . २ हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की सरकारने शासन परिपत्रक दिनांक ०८/११/२००५ नुसार, महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तीवेतन) नियम, १९८२ द्वारे शासित नसलेल्या अनुदानित संस्था, मंडळे, महामंडळे यांचे कर्मचारी अशा संस्थांना लागू केले जाणार नाहीत, असा धोरणात्मक निर्णय घेतला आहे.वाल्मी च्या तत्कालीन संचालकांनी वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्याचा केलेला प्रस्तावही राज्य सरकारने फेटाळलाशासन परिपत्रक दिनांक ०८/११/२०१५ किंवा वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतन लाभ देण्यास नकार देणाऱ्या राज्य सरकारच्या निर्णयाला आव्हान दिले जात नाही.

१०. वरील वस्तुस्थिती लक्षात घेता, उपस्थित केलेला प्रश्न असा आहे:

“सोसायटी नोंदणी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत स्वतंत्र स्वायत्त संस्था असलेल्या वाल्मी चे कर्मचारी राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच निवृत्तीवेतन लाभांना पात्र आहेत का?”

१० . १ उपरोक्त प्रश्नाचे उत्तर देताना, आर्थिक परिणाम असलेल्या धोरणात्मक निर्णयातील न्यायालयांच्या निष्कर्षाबाबत आणि स्वायत्त संस्था असलेले मंडळ/संस्थांचे कर्मचारी वेतनमान आणि/किंवा सरकारी कर्मचाऱ्यांना उपलब्ध असलेल्या इतर लाभांमध्ये समानतेचा दावा करू शकतात की नाही याबाबतच्या या न्यायालयाच्या काही निर्णयांचा विचार करणे आवश्यक आहे

१० . २ टी. एम. संपत आणि इतर वि. जलसंपत्ति मंत्रालयाचे सचिव आणि इतर (वर नमूद केलेले), बाबतीत जलसंपत्ति मंत्रालयाच्या अखत्यारीत आणि नियंत्रणाखालील स्वायत्त संस्था असलेल्या राष्ट्रीय जल विकास संस्थेच्या (एन. डब्ल्यू. डी. ए.) कर्मचाऱ्यांनी केंद्र सरकारच्या कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच निवृत्तीवेतन लाभांचा दावा केला. एन. डब्ल्यू. डी. ए. च्या कर्मचाऱ्यांना केंद्र सरकारच्या कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच निवृत्तीवेतन लाभ देण्यास नकार देत, परिच्छेद १६ आणि १७ मध्ये असे निरीक्षण नोंदवण्यात आले आणि असे म्हटले गेले:

"१६ . वाल्मी चे कर्मचारी आणि केंद्र सरकारी कर्मचारी यांच्यातील समानतेच्या मुद्द्यावर, १९८२ चे नियम अस्तित्वात नव्हते किंवा ओ. एम. च्या तारखेस म्हणजेच १ -५ -१९८७,

समानतेच्या संबंधित तारखेस लागू नव्हते असे गृहीत धरले तरी, समानतेचे तत्त्व एन. डब्ल्यू. डी. ए. च्या कर्मचाऱ्यांना लागू होऊ शकत नाही. एन. डब्ल्यू. डी. ए. ला केवळ केंद्र सरकारने निधी दिला आहे या आधारावर राज्यघटनेच्या कलम १२ अंतर्गत राज्याचे साधन म्हणून मानले जाऊ शकत नाही. डी. टेलीफिल्म्स लिमिटेड वि.भारत सरकार [(२००५) ४ एस. सी. सी. ६४९, या न्यायालयाने असे म्हटले होते की स्वतःहून सरकारशी काही संबंध असलेल्या स्वायत्त संस्था त्यांना "राज्य" या शब्दाच्या कक्षेत आणणार नाहीत आणि प्रत्येक प्रकरण त्याच्या स्वतःच्या गुणवत्तेनुसार निश्चित केले गेले पाहिजे अशा प्रकारे, एन. डब्ल्यू. डी. ए. च्या कर्मचाऱ्यांनी सामान्य वित्तीय नियमांच्या नियम २०९ च्या उप-नियम (६) (४) अंतर्गत केंद्र सरकारमधील त्यांच्या समकक्षांप्रमाणेच वागावे, ही केवळ निधीच्या आधारावर केलेली विनंती लागू होत नाही.

१७ . जरी एन. डब्ल्यू. डी. ए. हे संविधानाच्या कलम १२ अंतर्गत "राज्य" आहे असे गृहीत धरले गेले असले, तरी अपीलकर्ते हे सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरले आहेत की ते त्यांच्या समकक्षांच्या बरोबरीने आहेत, ज्यांच्याशी ते समानतेचा

दावा करतात.केंद्रशासित प्रदेश, चंदीगड वि. कृष्ण भंडारी
[(१९९६) ११ एस. सी. सी. ३२८] मध्ये या न्यायालयाने
दिलेल्या निकालानुसार, जेव्हा समान स्थितीत असलेल्या दोन
व्यक्तींमध्ये राज्य भेदभाव करते तेव्हा समानतेचा दावा केला
जाऊ शकतो हा भेदभाव दाखवण्याचा प्रयत्न केला जातो अशा
प्रकरणांमध्ये उक्त भेदभाव लागू केला जाऊ शकत नाही. कलम
१२ अंतर्गत राज्य म्हणून काम करणाऱ्या दोन वेगवेगळ्या
प्राधिकरणांच्या कृत्यांदरम्यान त्यामुळे एन. डब्ल्यू. डी. ए. चे
कर्मचारी हे ओ. एम. मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे 'केंद्र सरकारचे
कर्मचारी' असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही."

या न्यायालयाने अनेक निर्णयांमध्ये घालून दिलेल्या कायदानुसार, स्वायत्त संस्थांचे
कर्मचारी सरकारी कर्मचाऱ्यांप्रमाणेच समान सेवा लाभांचा हक्क म्हणून दावा करू
शकत नाहीतकेवळ अशा स्वायत्त संस्थांनी सरकारी सेवा नियम स्वीकारले असतील
आणि/किंवा प्रशासकीय परिषदेमध्ये सरकारचा प्रतिनिधी असू शकतो आणि/किंवा
केवळ अशा संस्थेला राज्य/केंद्र सरकारद्वारे निधी दिला जातो म्हणून, अशा स्वायत्त
संस्थांचे कर्मचारी, अधिकार म्हणून, राज्य/केंद्र सरकारच्या कर्मचाऱ्यांशी समानतेचा
दावा करू शकत नाहीत.हे विशेषतः तेव्हा होते जेव्हा अशा स्वायत्त संस्थांचे कर्मचारी

त्यांच्या स्वतःच्या सेवा नियम आणि सेवेच्या शर्तीनुसार शासित असतात.राज्य सरकार आणि स्वायत्त मंडळ/संस्थेला बरोबरीने ठेवता येणार नाही.

१० . ३ पंजाब राज्य सहकारी दूध उत्पादक महासंघ मर्यादित आणि अन्न यांच्या बाबतीत. वि. बलबीर कुमार वालिया आणि इतर(२०२१) ८ एस. सी. सी. ७८४ , परिच्छेद ३२ मध्ये, ते खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवलेले आहे आहे:-

"३२ . राज्याच्या खर्चाची पूर्तता करण्यासाठी कर आकारण्याचा अधिकार केंद्र किंवा राज्य सरकारला आहे.नागरिकांवर जास्तीचा बोजा पडू नये म्हणून किती कर आकारले पाहिजेत हा सरकारचा जाणीवपूर्वक घेतलेला निर्णय असतो.परंतु मंडळे आणि महामंडळांना एकतर त्यांच्या स्वतःच्या संसाधनांवर अवलंबून राहावे लागते किंवा त्यांच्या खर्चासाठी केंद्र/राज्य सरकारकडून अनुदान घ्यावे लागते.त्यामुळे केंद्र/राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना उच्च वेतनमानाचे लाभ देणे हे राज्याच्या साधनांद्वारे वेतनमानाच्या अनुदानापेक्षा भिन्न स्तरावर आहे."

१० . ४ कायद्याच्या निश्चित केलेल्या प्रस्तावानुसार, न्यायालयाने धोरणात्मक निर्णयात हस्तक्षेप करणे टाळले पाहिजे, ज्याचा व्यापक परिणाम होऊ शकतो आणि त्याचे आर्थिक परिणाम होऊ शकतात.कर्मचाऱ्यांना काही लाभ द्यावे की नाही हे तज्ज्ञ

संस्था आणि उपक्रमांवर सोडले पाहिजे आणि न्यायालयसहजपणे हस्तक्षेप करू शकत नाहीकाही फायदे दिल्यास त्याचे प्रतिकूल आर्थिक परिणाम होऊ शकतात.

१० . ५ सध्याच्या प्रकरणात, वाल्मी ही संस्था नोंदणी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत स्वायत्त संस्था असल्याने, वाल्मी चे कर्मचारी हे त्यांच्या स्वतःच्या सेवा नियम आणि अटींद्वारे नियंत्रित केले जातात, जे विशेषतः कोणत्याही निवृत्तिवेतन लाभांसाठी प्रदान करत नाहीत; वाल्मी च्या प्रशासकीय परिषदेने निवृत्तिवेतन नियम वगळता महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम स्वीकारले आहेतत्यामुळे राज्य सरकारी कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले निवृत्तिवेतन नियम न स्वीकारण्याचा जाणीवपूर्वक धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला आहे; अनुदानित संस्था, मंडळे, महामंडळे इत्यादींच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ न देण्यासाठी राज्य सरकारने २००५ साली असा धोरणात्मक निर्णय घेतला आहेआणि वाल्मी च्या तत्कालीन संचालकांचा वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतन लाभ देण्याचा प्रस्ताव राज्य सरकारने विशेषतः फेटाळला आहेउपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थिती लक्षात घेता, स्वतंत्र स्वायत्त संस्था असलेल्या वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचे लाभ देण्याचे निर्देश उच्च न्यायालयाने राज्याला देणे योग्य नाही.

१० . ६ वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना मिळणारे वेतन आणि भत्ते राज्याच्या एकत्रीकृत निधि दिले जात आहेत आणि/किंवा वाल्मी ला सरकारकडून अनुदान मिळत आहे, अशी उच्च न्यायालयाने केलेली निरीक्षणे, त्यांच्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचे लाभ देण्याबाबत, सर्व विसंगत बाबी आहेत.वाल्मी स्वतःचे प्रशासन स्वतःच्या आर्थिक

स्रोतांमधून चालवावे लागते.राज्य आणि/किंवा केंद्र सरकारसारखा कोणताही कर लादण्याचे वाल्मी ला कोणतेही वित्तीय अधिकार नाहीत आणि वाल्मी ला राज्य सरकारने दिलेल्या अनुदानावर अवलंबून राहावे लागते.

१०.७ आता, वाल्मी कडे उपलब्ध असलेली रक्कम आणि कर्मचाऱ्यांच्या योगदानासाठी ई. पी. एफ. कडे जमा केलेली रक्कम कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्तिवेतनविषयक लाभांचे आर्थिक दायित्व पूर्ण करण्यासाठी पुरेशी आहे आणि त्यामुळे, वाल्मी च्या निवृत्त कर्मचाऱ्यांना निवृत्तिवेतनाचा लाभ देण्यास राज्य सरकारने नकार देण्याचे कोणतेही समर्थन आणि/किंवा वाजवी आधार नाही, अशी उच्च न्यायालयाने केलेली निरीक्षणे लक्षात घेण्यासारखी आहेत, की केवळ वाल्मी कडे निधी असल्यामुळे निवृत्तिवेतनविषयक लाभ वाढवण्याचा हा आधार असू शकत नाही.निवृत्तिवेतन लाभ देणे हा एकरकमी भरणा नाहीनिवृत्तिवेतन लाभ देणे हा एक आवर्ती मासिक खर्च आहे आणि निवृत्तिवेतन लाभांसाठी भविष्यात सातत्यपूर्ण दायित्व असतेम्हणूनच, केवळ एका वेळी वाल्मी . कडे काही निधी असू शकतो याचा अर्थ असा नाही की येणाऱ्या सर्व काळासाठी तो आपल्या सर्व कर्मचार्यांना निवृत्तिवेतन देण्याचा इतका भार सहन करू शकेलकोणत्याही परिस्थितीत, शेवटी राज्य सरकार आणि सोसायटीने (वाल्मी) स्वतःचे धोरणात्मक निर्णय घ्यायचे आहेत.त्याच्या कर्मचार्यांना निवृत्तिवेतन लाभ द्या किंवा देऊ नका.अशा धोरणात्मक निर्णयात न्यायपालिकेचा हस्तक्षेप, ज्याचे आर्थिक

परिणाम असतात आणि/किंवा त्याचा व्यापक परिणाम होतो, हे अजिबात योग्य आणि न्याय्य नाही

११ . वरील चर्चा आणि नमूद केलेली कारणे लक्षात घेता, उच्च न्यायालयाने राज्याला वाल्मी च्या कर्मचाऱ्यांना निवृत्तीवेतनाचे लाभ देण्याचे निर्देश देणारा विवादित एकत्रित निर्णय आणि आदेश कायद्याने आणि तथ्यांनुसार टिकू शकत नाही.त्यानुसार, उच्च न्यायालयाने दिलेला विवादित एकत्रित निर्णय आणि आदेश रद्द करण्यास आणि बाजूला ठेवण्यास पात्र आहे आणि त्यानुसार रद्द केला जातो आणि बाजूला ठेवला जातोसोसायटी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत स्वतंत्र स्वायत्त संस्था असलेल्या वाल्मी चे कर्मचारी निवृत्तीवेतन लाभांसाठी पात्र नाहीत, असा निष्कर्ष नोंदवत आहे.

त्यानुसार या सर्व अपील मंजूर करत आहे तथापि, खटल्यातील तथ्ये आणि परिस्थितीनुसार, खर्चाबाबत कोणताही आदेश नाही प्रलंबित अर्ज (असल्यास) देखील निकाली काढले जातात.

देविका गुजराल

अपील मंजूर करण्यात येते.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय

हलल सलरु वुलवलरलक आणल कलरुललुतुन वलडलकलरलतल वलशुवसनुतुतु असेल आणल तुलक तुतलतुल आदेशलकुतुल नलषुडलन आणल अंमलडकलवणुी कलरतल वुध मलनलल कलईल.